

УДК 339.56:338.439

Осташко Т.О., д-р екон. наук, чл.-кор. НААН
головний науковий співробітник Інституту економіки
та прогнозування НАН України

ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ У ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРАМИ З КРАЇНАМИ ЄДИНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Проаналізовано торговельний режим Митного союзу Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Російської Федерації та його можливі зміни після офіційного вступу Російської Федерації до СОТ. Досліджено стан зовнішньої торгівлі, можливості розширення експорту та ризики у торгівлі сільськогосподарськими товарами з країнами ЄС. Оцінені наслідки від введення обмежень і заборон на імпорт сирів і кондитерських виробів із України; розроблено рекомендації щодо подолання негативних наслідків і зменшення ризиків у торгівлі з країнами ЄС.

К л ю ч о в і с л о в а : торговельний режим, зовнішня торгівля, експорт, імпорт, сільськогосподарські товари, торгівля, ризик, товарний експорт, торговельний баланс, тарифні квоти.

В українському суспільстві триває дискусія щодо формату співробітництва України з країнами Єдиного економічного простору (ЄС). Оцінка можливих макроекономічних ефектів економічного співробітництва України з країнами ЄС була проведена науковим колективом під керівництвом академіка РАН В.Івантера та академіка НАН України В.Гейця [1]. У цій статті досліджені можливості і ризики у торгівлі сільськогосподарськими товарами з країнами ЄС¹.

Можливості розширення експорту сільськогосподарських товарів до країн ЄС. Торгівля із країнами ЄС становить значну частку у зовнішній торгівлі України товарами (табл. 1). У 2010 р. 32,3% вітчизняного товарного експорту – експорт у країни ЄС, а у 2011 р. частка ЄС в товарному експорті зросла до 34,5%. Експорт товарів у країни ЄС у 2011 р. розвивався більш динамічно, ніж загальний експорт товарів. Якщо вартість загального експорту товарів у 2011 р. збільшилася на 33% у порівнянні із попереднім роком, то експорту товарів в країни ЄС – на 42%. Експорт в Російську Федерацію (РФ) переважає у структурі товарного експорту України до країн ЄС – у 2010 р. частка РФ у вартості експорту товарів до країн ЄС становила 81%, а у 2011 р. – 84%.

Незважаючи на зростання обсягів експорту в країни ЄС, сальдо торгівлі з країнами ЄС було від'ємним як у 2010, так і у 2011 рр. Крім того, ситуація у торгівлі з країнами ЄС погіршується. У 2011 рр. імпорт з країн ЄС зріс на 9,5 млн дол. США,

¹ У цій статті викладено результати досліджень автора, виконаних у рамках науково-дослідної роботи Інституту економіки та прогнозування НАН України "Вплив світової кон'юнктури та інтеграційних процесів на розвиток базових ринків України" (номер держреєстрації 0108U003637).

Перспективи та ризики у торгівлі сільськогосподарськими...

що становить 37,1% від рівня попереднього року. Від'ємне сальдо торговельного балансу з країнами ЄС у 2011 р. погіршилося на 2,5 млрд дол. США. Тільки у торгівлі із Казахстаном Україна має позитивне сальдо торговельного балансу, проте у 2011 р. і цей показник зменшився майже утричі.

Частка сільськогосподарських товарів (сукупність товарних груп 1-24 УКТЗЕД) у торгівлі з країнами ЄС досить значна, насамперед у структурі вітчизняного експорту. За даними 2011 р. сільськогосподарські товари становили 11,7% у товарній структурі експорту України до ЄС і всього 2,4% – у структурі імпорту. Частка сільськогосподарського експорту досить значна у торгівлі з Білоруссю та Казахстаном – відповідно 20,7 та 19,2% вартості експорту у ці країни, і менш значна у торгівлі з Російською Федерацією – 10,2% всього експорту в РФ.

Найкращі перспективи щодо розширення торгівлі з країнами ЄС, насамперед зростання експорту, мають товари із позитивним сальдо зовнішньоторговельного балансу. У 2010 р. та у 2011 р. Україна мала позитивне сальдо у торгівлі сільськогосподарськими товарами з країнами ЄС – відповідно 1,56 та 1,95 млрд дол. США. Динаміка торгівлі сільськогосподарськими товарами з країнами ЄС позитивна: у 2011 р. експорт збільшився на 7,2%, а імпорт зменшився на 20%. З усіма країнами ЄС сальдо торгівлі сільськогосподарськими товарами позитивне. Експорт в РФ зріс у 2011 р. на 8,3%, а імпорт зменшився на 21,7%.

Таблиця 1

**Зовнішня торгівля України з країнами
Єдиного економічного простору, млн дол. США**

Показник	2010			2011		
	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо
Усього	51405,1	60740,4	-9335,3	68409,9	82606,9	-14197,1
З країнами ЄС,	16627,7	25531,3	-8903,5	23600,8	35019,7	-11418,9
у тому числі:						
Білорусь	1899,2	2567,5	-668,4	1922,5	4211,8	-2289,2
Казахстан	1300,4	766,2	534,2	1858,3	1675,9	182,3
РФ	13428,2	22197,5	-8769,3	19820,0	29132,0	-9312,0
У тому числі сільськогосподарськими товарами з країнами ЄС,	2594,8	1033,3	1561,5	2781,6	826,9	1954,7
у тому числі:						
Білорусь	407,5	104,5	302,9	399,1	99,4	299,6
Казахстан	318,2	6,7	311,5	357,5	5,2	352,2
РФ	1869,1	922,1	947,0	2025,0	722,2	1302,8

* сукупність товарних груп 1-24 УКТЗЕД.

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України: Товарна структура зовнішньої торгівлі України за січень–грудень 2011 року та січень–грудень 2010 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

У 2011 р. у структурі вітчизняного сільськогосподарського експорту до країн ЄС найбільшу частку (18%) займали молоко та молочні продукти (рис. 1). Обсяги експорту молока та молочних продуктів до 2011 р. зростали, зокрема у 2011 р. вартість експорту товарів цієї групи у РФ зросла на 11%. Какао і продукти із какао займають другу позицію у структурі експорту товарів сільськогосподарських груп (17%), а їхній експорт до РФ у 2011 р. збільшився на 19,8%. Жири та олії тваринного і рослинного походження займають у структурі експорту третю позицію (13%). Значну частку в експорті товарних груп 1-24 УКТЗЕД до країн ЄС займають також

алкогольні та безалкогольні напої (8%), м'ясо та їстівні субпродукти (6%), продукти переробки овочів (6%), готові продукти із зерна (5%).

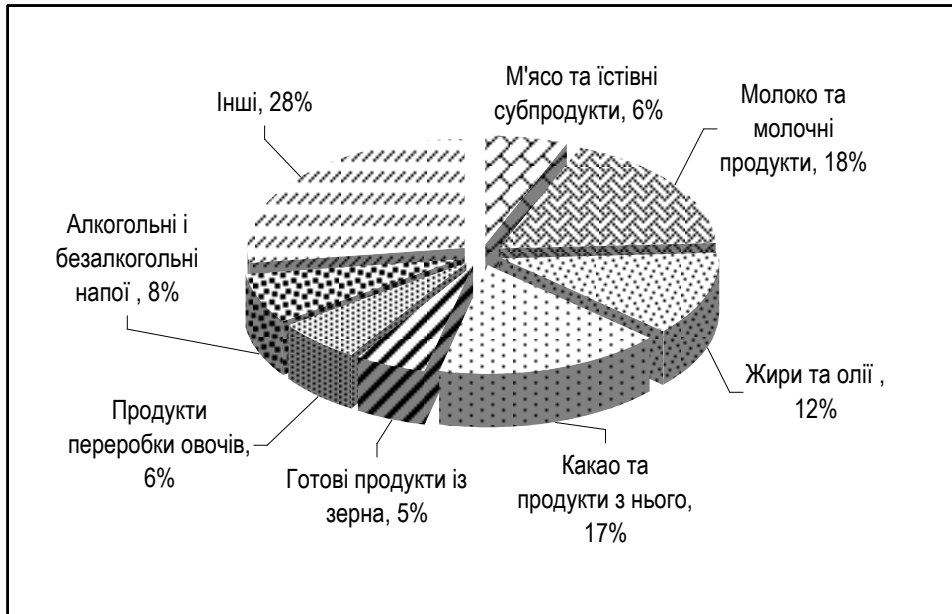

Рис. 1. Структура експорту сільськогосподарських товарів (сукупність товарних груп 1-24 УКТЗЕД) до країн ЄС, 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України: Товарна структура зовнішньої торгівлі України за січень–грудень 2011 року [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Таким чином, з огляду на значну частку у сільськогосподарському експорті до країн ЄС та позитивну динаміку експорту найкращі перспективи для розширення експорту до РФ, Казахстану та Білорусі мають молоко та молочні продукти; м'ясо та їстівні субпродукти; жири та олії тваринного або рослинного походження; какао та продукти з нього; готові продукти із зерна; продукти переробки овочів; алкогольні і безалкогольні напої.

Перспективи розширення експорту цих продуктів до країн ЄС визначаються місткістю імпортного сегмента внутрішнього ринку країн ЄС, конкурентними позиціями українських продуктів на цьому ринку, а також можливостями нарощування обсягів їхнього виробництва в Україні.

Для захисту ключових продуктових ринків країни ЄС використовують імпортні квоти, рішення щодо обсягів яких ухвалюються Комісією Митного союзу щороку. Щорічна зміна квот на ввезення сільськогосподарських продуктів на територію країн ЄС дає орієнтири щодо зміни потреб їхнього внутрішнього ринку за рахунок розвитку власного виробництва та зміни попиту, тобто чинників, від яких залежать перспективи українського експорту.

Якщо обсяги тарифних квот на м'ясо ВРХ у РФ протягом останніх трьох років лишалися без змін, то обсяги квот на ввезення свинини у 2012 р. зменшилися на 72 тис. т, а м'яса птиці – на 450 тис. т, тобто більше, ніж наполовину відносно рівня 2010 р. Ці зміни відбуваються в результаті нарощування власних обсягів виробництва свинини та м'яса птиці в РФ.

Інформація щодо обсягів тарифних квот для ввезення на ринок Митного союзу Білорусі, Казахстану та Російської Федерації (МС) м'яса та м'ясних субпродуктів і обсягів виробництва м'яса переробними підприємствами України наведена на рис. 2.

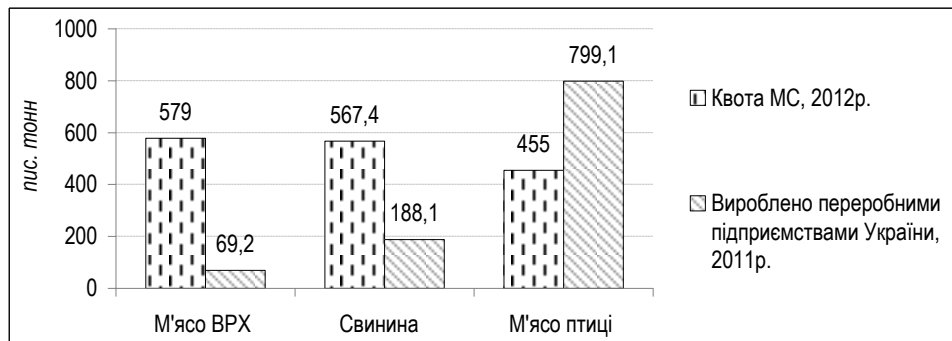

Рис. 2. Розміри тарифних квот для ввезення м'яса на територію Російської Федерації у 2012 р. та обсяги виробництва м'яса переробними підприємствами України у 2011р., тис. т

Джерело: офіційний сайт Комісії Митного союзу [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.tsouz.ru/KTS/KTS33/Documents/>> та дані Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

Максимальні обсяги експорту м'яса птиці до країн Митного союзу (місткість імпортного сегмента ринку м'яса птиці МС) теоретично можна оцінити обсягом встановленої ними тарифної квоти на ввіз, тобто у 455 тис. тонн. Враховуючи, що обсяги виробництва мороженого м'яса птиці в Україні становлять менше 18% від тарифної квоти МС, а охолоджене м'ясо птиці забезпечує потреби внутрішнього ринку, при збереженні середніх щорічних темпів зростання обсягів виробництва м'яса птиці, що мали місце впродовж 2006–2011 рр. (14%), потенціал щорічного нарощування обсягів експорту мороженого м'яса птиці в країни МС становить 146 тис. т. Це дозволить протягом трьох років за сприятливих умов торгівлі претендувати на частку ринку країн МС, що відповідає обсягу встановленої ними на 2012 р. імпортної квоти. Щоправда, потреба в імпорті країн МС буде зменшуватися у міру зростання їхніх власних виробничих потужностей.

Зменшується також місткість імпортного сегмента внутрішнього ринку свинини МС. Обсяги експорту свинини з України були у 2011 р. на рівні 12,5 тис. т, із них 12,2 тис. т було експортовано в РФ. Позитивною тенденцією є зростання обсягів експорту, адже у 2010 р. було експортовано лише 47,9 т свинини. Порівняння місткості ринку МС з обсягами виробництва свинини переробними підприємствами України свідчить, що можливості експорту у понад 3 рази перевищують поточні обсяги виробництва, отже, нарощування експорту в країни Митного союзу можливе за умови зростання обсягів виробництва свинини м'ясопереробними підприємствами.

Аналогічні висновки можна зробити і щодо можливостей експорту яловичини в країни МС. Протягом 2011 р. було експортовано всього 4,6 тис. т охолодженої яловичини (майже виключно в РФ) та 8,4 тис. т мороженої яловичини, із них 7,5 тис. т – у РФ і 0,8 тис. т – у Казахстан. Поточна квота МС на морожену яловичину у 36 разів перевищує обсяги її виробництва м'ясопереробними підприємствами України, отже, за умови відсутності нетарифних обмежень потенціал експорту яловичини в країни МС обмежений лише можливостями вітчизняного виробництва.

Зміни торговельного режиму МС після вступу Росії до СОТ. Митний союз Росії, Білорусі та Казахстану почав діяти з 01.01.2010 р., коли на території Білорусі, Казахстану та Росії було запроваджено Єдиний митний тариф і засновано єдиний постійно діючий регулюючий орган Митного союзу – Комісію Митного союзу. Із 01.07.2012 р. комісію Митного союзу змінить Євразійська економічна комісія. У торгівлі між Республіками Білорусь і Казахстан та Російською Федерацією імпортні тарифи, заборони та обмеження не застосовуються, а митний контроль товарів із третіх країн, призначених для ввезення у Росію, Білорусь і Казахстан, здійснюється на зовнішніх кордонах країн Митного союзу.

Між Україною та кожною окремою країною ЄЄП діє режим вільної торгівлі на основі двосторонніх угод. Після набрання чинності новим багатостороннім Договором про зону вільної торгівлі держав-учасниць СНД цей договір замінить двосторонні угоди і створить єдину зону вільної торгівлі країн-членів СНД.

Україна є членом СОТ з 2008 р., Російська Федерація була прийнята в СОТ у грудні 2011 р. на Конференції Міністрів країн-членів СОТ і може стати членом СОТ після ратифікації відповідних документів у середині 2012 р., а Казахстан і Білорусь перебувають у процесі переговорів.

Ст. XXIV ГАТТ-94 визначає умови створення групою країн митного союзу [2]. У пункті (а) параграфу 5 передбачено, по відношенню до третіх держав-членів СОТ державами, що вступають до митного союзу або укладають тимчасову угоду про його створення, мають застосовуватись мита та інші заходи регулювання торгівлі в цілому не більші за розміром та не більш обмежувальні за своїм характером, в порівнянні із загальною сферою дії мита або заходів регулювання торгівлі, які застосовувались на території таких держав до утворення митного союзу або укладення відповідної тимчасової угоди.

Очевидно, що у разі приєднання України до МС РФ, Казахстану та Білорусі ця умова навряд чи буде дотримана, тому Україні доведеться діяти відповідно до ст. XXVIII ГАТТ стосовно правил зміни розкладів зобов'язань країн-членів СОТ і надання компенсації тим країнам, чия торгівля може зазнати втрат внаслідок збільшення митних ставок.

При вступі до СОТ РФ взяла зобов'язання, що після приєднання Російської Федерації до СОТ Угоди СОТ, зокрема і стаття XXIV ГАТТ-94. буде правовою основою для дії Митного союзу, а в майбутньому і Єдиного економічного простору [3]. Таким чином, режими тарифного захисту Митного союзу будуть приведені у відповідність із зобов'язаннями РФ перед СОТ.

У табл. 2 наведені ставки ввізного мита на окремі сільськогосподарські товари в Україні, Митному союзі РФ, Білорусі та Казахстану і зв'язані тарифи РФ на дату вступу у СОТ і в кінці перехідного періоду.

Для переважної більшості товарних позицій сільськогосподарських груп товарів ставки, які застосовуються в Україні, значно нижчі за чинні ставки єдиного митного тарифу МС, а також зв'язані тарифи на сільськогосподарські товари Російської Федерації, які наберуть чинності при вступі РФ до СОТ і зв'язані ставки імпортного мита в кінці перехідного періоду. Таким чином, після приведення митних режимів МС у відповідність із зобов'язаннями РФ перед СОТ тарифний захист країн МС дещо послабиться.

При вступі до СОТ Російська Федерація взяла на себе зобов'язання знизити середню ставку імпортних мит до 7,8% з чинних 10% на всю продукцію, у тому числі на сільгосппродукцію – до 10,8 з чинних 13,2%, на промислові товари – до 7,3 з 9,5%. Остаточна середня ставка імпортного мита становитиме: 14,9% на молочні продукти

Перспективи та ризики у торгівлі сільськогосподарськими...

(чинна ставка 19,8%); 10,0% на зерно (чинна 15,1%); 7,1% на олії, жири (чинна 9,0%); 223 дол. США за тону цукру (з 243 дол. США за тону).

Таблиця 2

**Ставки ввізного мита на окремі сільськогосподарські товари в Україні,
Митному союзі і зв'язані тарифи РФ на дату вступу у СОТ і в кінці
перехідного періоду, %**

Товарна позиція УКТЗЕД	Україна	РФ після вступу до СОТ			МС РФ, Білорусі, Казахстану
		Зв'язаний тариф РФ на дату вступу у СОТ	Пере- хідний період	Зв'язаний тариф РФ на кінець перехід- ного періоду	
02021 М'ясо ВРХ, морожене: туші та половини туш	15	15			15%, але не менше 0,2 євро за 1 кг
0202100009 - Інші	15	55	2020 р.	55% або 27,5% у разі скасування тарифної квоти	50%, але не менше 1 євро за 1 кг
0203111001 Свини- на свіжа, охолодже- на або заморожена: туші та напівтуші	12	65	2020 р.	25	15%, але не менше 0,25 євро за 1 кг
0203111009 - Інші	12	65	2020 р.	25	75%, але не менше 1,5 євро за 1 кг
0206 Харчові суб- продукти ВРХ, сви- ней, овець, кіз свіжі, охолоджені або заморожені	12-15	20%, але не менше 0,2 євро за 1 кг	2015 р.	15%, але не менше 0,15 євро за 1 кг	25%, але не менше 0,35 євро за 1 кг
0207 М'ясо та істів- ні субпродукти свійської птиці	12-15	80		37,5% у разі ска- сування тариф- ної квоти	25%, але не менше 0,2 євро за 1 кг
0402 Молоко та вершки згущені або з додаванням цукру	10	20	2015 р.	15	25% (5% для ди- тячого харчуван- ня)
0405 Масло верш- кове	10	20%, але не мен- ше, ніж 0,29 євро за 1 кг	2015 р.	15%, але не мен- ше, ніж 0,22 євро за 1 кг	15%, але не менше 0,4 євро за 1 кг
0406 Сири всіх видів і кисломолоч- ний сир	10	20%, але не мен- ше, ніж 0,4 євро за 1 кг	2016 р.	15%, але не мен- ше, ніж 0,3 євро за 1 кг	15%, але не менше 0,3-0,6 євро за 1 кг
0701 Картопля	10 (2% – насіenne- ва)	15 (5% – насіenne- ва)	2015 р.	10	15 (5% – насіenne- ва)
0702 Помідори	10	15-18%, але не менше, ніж 0,08- 0,12 євро за 1 кг (залежно від сезону)	2013 р./ 2015 р.	10-15%, але не менше, ніж 0,053-0,08 євро за 1 кг (залежно від сезону)	15%, але не менше 0,08-0,12 євро за 1 кг (залежно від сезону)
070310 Цибуля ріп- часта і цибуля-шалот	10	15	2015 р.	10	15%
0805 Цитрусові	0	5%, але не мен- ше 0,02-0,03 євро за 1 кг	2013 р.	5%, але не мен- ше 0,015-0,017 євро за 1 кг	5%, але не менше 0,02-0,035 євро за 1 кг
1101 Борошно пше- ничне або із суміші пшениці та жита (месліну)	15	10	2013 р.	7,5	10

Товарна позиція УКТЗЕД	Україна	РФ після вступу до СОТ			МС РФ, Білорусі, Казахстану
		Зв'язаний тариф РФ на дату вступу у СОТ	Пере- хідний період	Зв'язаний тариф РФ на кінець перехід- ного періоду	
1102 Борошно із зерна інших зерно- вих	20	10			10
1103 Крупи та гра- нули із зерна зерно- вих	20	10% (рис – 15%, але не менше 0,045 євро за кг)			10% (рис – не менше 0,12 євро за 1 кг)
1509 Олія оливкова	10	10	2014 р.	5	5
1511 Олія пальмова	0	5	2014 р.	3	0,4 євро за кг (0% технічна)
160100 Ковбаси	15	20%, але не менше 0,4 євро за 1 кг	2015 р.	0,25 євро за кг	25%, але не менше 0,4 євро за 1 кг
1704 Кондитерські вироби з цукру без вмісту какао	10	20%, але не мен- ше 0,25–1,2 євро за 1 кг	2015 р. / 2016 р.	12–14%, але не менше 0,13– 0,175 євро за 1 кг	20%, але не менше 0,25–1,2 євро за 1 кг
180690500 Конди- терські вироби із вмістом какао	10	0,6 євро за кг	2016 р.	0,28 євро за 1 кг	20%, але не менше 0,6 євро за 1 кг

Джерело: складено за даними: Митний тариф України. Додаток до Закону України від 05.04.2001 р. № 2371-III "Про Митний тариф України" [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/>>; Єдиний таможенний тариф Таможенного союзу Республіки Беларусь, Республіки Казахстан и Российской Федерации. Утвержден Решением Комиссии Таможенного союза от 18 ноября 2011 года № 50. Приложение [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.tsouz.ru/db/ettr/tnved2012/Pages/default.aspx>>; Report of the working party on the accession of the Russian Federation. Schedule CLXV – The Russian Federation Addendum WT/ACC/RUS/70/Add.1 17 November 2011 [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.wto.org>>.

Після вступу Росії до СОТ і відповідних змін у торговельних режимах МС тарифні квоти будуть збережені. Росія встановить тарифні квоти для яловичини, свинини, м'яса птиці. Обсяги продукції, що потрапляють у квоту, будуть обкладатися порівняно меншими зборами: 15% для яловичини, 25% для м'яса птиці і 0% для свинини. А обсяги поставки за рамками квот підпадуть під загороджувальний тариф: 55, 65 і 80% відповідно.

Всі санітарні, фітосанітарні заходи будуть розроблятися і застосовуватися, як у Російській Федерації, так і в Митному союзі, відповідно до Угоди СОТ.

Ризики у торгівлі сільськогосподарськими товарами з країнами ЄС.

Для захисту ринків продукції тваринного походження Російська Федерація активно використовує нетарифні методи, що спричиняє періодичні шоки для вітчизняних експортерів. Найбільшим шоком для вітчизняних виробників агропродовольчої продукції стали обмеження на ввезення на територію РФ сиру з України, введені у лютому 2012 р.

Про масштаби впливу торговельного конфлікту між Росією та Україною на світову торгівлю сирами свідчить факт, що Росія є найбільшим у світі імпортером сирів, а Україна входить до четвірки найбільших експортерів сиру (слідом за ЄС, Новою Зеландією та Австралією).

До 2006 р., коли перший раз були введені обмеження на ввезення сирів з України, українські сири домінували в імпортному сегменті ринку сирів Російської Федерації. У 2006 р. частка імпортних сирів в оптовій торгівлі РФ зменшилася як наслідок

введених обмежень, а сири українського виробництва за обсягами ринку поступилися продукції з Білорусі та Німеччини. У 2010 р. частка імпорту на оптовому ринку сирів РФ перевищила рівень 2005 р. і становила 47,5% [4].

Після 2006 р. обсяги експорту сирів з України зростали. У 2008 р. вони зросли на 57% і досягли рівня 77,4 тис. т (рис. 3). Частка обсягів експорту в Росію залишалася практично незмінною (на рівні 80–81%) до 2009 р. Протягом наступних двох років (2010–2011 рр.) частка експорту в РФ зросла до 85%. Ці дані наочно демонструють відмову експортерів від стратегії диверсифікації географічних напрямків експорту.

Події 2006 та 2012 рр. продемонстрували ризики для молочної галузі від монокраїнної орієнтації експорту сирів, тим більше, з огляду на залежність економічних умов торгівлі з Російською Федерацією, від позаекономічних чинників.

Україна у 2011 р. експортувала 68,6 тис. т сиру у Російську Федерацію, що становило 22% в російському імпорті. Український сир має свою нішу на російському ринку – у середньо- та низькоціновому сегменті традиційних сирів, у якому українські експортери конкурують із білоруськими. При оцінці ризиків вітчизняних виробників сиру і експортерів не можна не враховувати конкурентні переваги білоруських сирів.

По-перше, для їхнього виробництва використовується молочна сировина, що на 80% походить від великотоварних молочних ферм, і тільки на 20% – від господарств населення, у той час як частка молочної сировини, зібраної в господарствах населення, що використовується при виробництві українських сирів, становить у кращому випадку 50%. Походження сировини дає конкурентні переваги білоруським виробникам сирів з огляду на дотримання вимог безпечності та якості продукції.

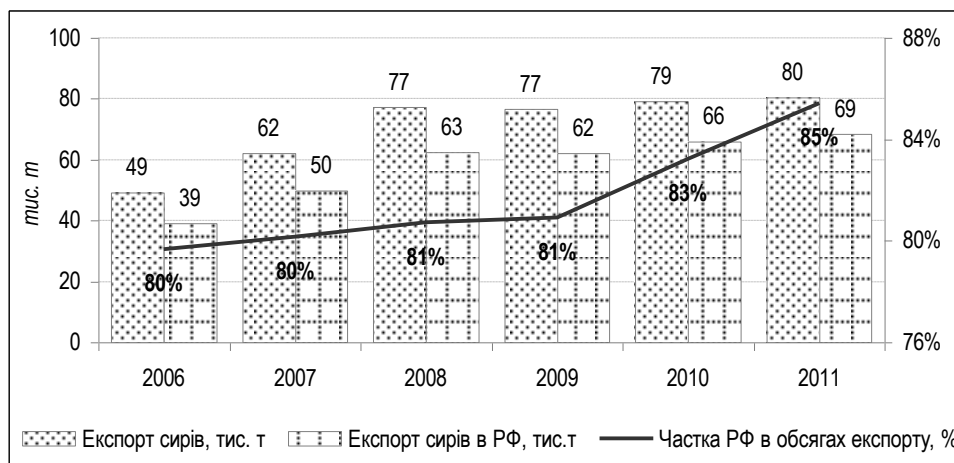

Рис. 3. Обсяги експорту сирів (код УКТЗЕД 04060 – сири всіх видів і кисломолочний сир) з України, у тому числі в Російську Федерацію: 2006-2011 рр., тис. т

Джерело: побудовано за даними Держстату України: Експорт-імпорт окремих видів товарів за країнами світу за січень–грудень 2006–2011 рр. Живі тварини; продукти тваринного походження [Електронний ресурс] / Держстат України. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

По-друге, позиції білоруських виробників на ринках РФ більш сильні з огляду на єдину торговельну політику Білорусі та РФ в рамках Митного союзу. Крім того, у цьому ж сегменті ринку з українськими сирами конкурують і російські, тобто саме український сир буде витіснитися російським виробником при нарощуванні власного

виробництва. Це означає, що при стратегічному плануванні розвитку молочної галузі в Україні треба враховувати чинник ризику, пов'язаний із політикою імпортозаміщення на ринку молочних продуктів, яка активно впроваджується в Росії. Впродовж останніх 3,5 років в РФ введено в експлуатацію 278 молочних комплексів, модернізовано та реконструйовано 726 молочних комплексів з використанням сучасних технологічних рішень. В даний час на стадії будівництва перебуває 124 об'єкти молочного тваринництва.

Диверсифікація вітчизняного експорту відбувається вкрай повільно. Крім Російської Федерації, сири експортуються в інші країни СНД, насамперед, Казахстан, Молдову, Азербайджан. З огляду на світові прогнози попиту на сири найбільш перспективними є ринки Африки. Присутність України на цих ринках поки що обмежується незначними обсягами експорту в Єгипет (258 т у 2011 р.) та Марокко (178 т у 2011 р.).

Ризики у торгівлі молочною продукцією з РФ підсилюються також через монотоварний характер торгівлі – переважання сирів у товарній структурі експорту в Російську Федерацію. Якщо у вартості загального експорту молочної продукції з України частка сирів у 2011 р. була 75%, то у вартості експорту в Російську Федерацію – 92%. Експортуються переважно тверді сири (понад 95% у структурі експорту сирів). Для зниження ризиків необхідна не тільки географічна диверсифікація торгівлі, але й продуктова.

Обмеження експорту призведе до прямих збитків експортерів і до погіршення зовнішньоторговельного балансу у торгівлі молочними продуктами. Щоб оцінити суму втраченої щомісячної експортної виручки від зменшення експорту сирів у РФ необхідно виходити з того, що: (1) експорт сирів (товарна група УКТЗЕД 04060 сири всіх видів і кисломолочний сир) з України у 2011 р. становить 80,27 тис. т, а вартість експорту – 445 млн дол. США; (2) у РФ було експортовано 68,62 тис. т сиру на суму 390,8 млн дол. США; (3) за оцінками експертів ринку, частка підприємств, продукцію яких заборонено до ввезення у РФ, становить 70%. Таким чином, можна підрахувати, що кожний місяць заборони означатиме втрату 26 млн дол. США експортного виторгу. Частина цих втрат може бути компенсована за рахунок експорту інших молочних продуктів – сухого молока і вершкового масла.

Погіршення умов торгівлі з країнами СЕП відбулося також усередині 2011 р. на ринку карамелі та інших кондитерських виробів. У липні 2011 р. РФ ввела спеціальне мито на карамель, що ввозиться на її територію, строком на 3 роки у розмірі 294,1 дол. США за тунну. Наступним кроком стало введення більш жорстких заходів Казахстаном та розповсюдження цих заходів на всю територію Митного союзу.

У табл. 3 представлені обсяги та вартість експорту карамелі, у тому числі в країни СЕП, зокрема в Російську Федерацію.

Таблиця 3

Обсяги та вартість експорту карамелі (код УКТЗЕД 1704907100)

Карамель	2010 р.		Січень–червень 2011 р.		2011 р.	
	Обсяги, тонн	Вартість, тис. дол. США	Обсяги, тонн	Вартість, тис. дол. США	Обсяги, тонн	Вартість, тис. дол. США
Експорт – усього	23939,1	34128,0	7805,0	13573,8	12253,6	21859,1
Експорт в країни СЕП	9455,7	14467,0	3815,3	7367,7	5467,0	10937,3
Експорт в РФ	4739,6	7110,0	2832,9	5536,1	3881,6	7789,2

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

За підсумками 2011 р. від початку захисних заходів протягом другого півріччя в країні ЄСП було експортовано 1651 т карамелі, що на 56,8% менше, ніж у першій половині року. Недоотриманий експортний виторг від введення захисних заходів становив, таким чином, 3,57 млн дол. США. Загальні обсяги експорту карамелі у 2011 р. були на 49% нижчими, ніж у попередньому 2010 р., а вартість експорту зменшилася відповідно на 36%.

За іншими товарними позиціями, на які було введено захисні заходи з боку країн Митного союзу (ірис та солодоші з вареного цукру з жировими добавками і карамелі та цукерки із вмістом какао) втрати експортерів (недоотриманий виторг) у 2011 р. були відповідно 9,8 та 2,2 млн дол. США.

Таким чином, загальні втрати торговельного балансу від припинення експорту карамелі та інших кондитерських виробів в країні МС, на які було введено додаткове мито, можна оцінити у 15,6 млн дол. США у 2011 р.

Висновки та пропозиції

1. Аналіз структури та динаміки розвитку експорту сільськогосподарських товарів України до країн ЄСП засвідчив, що найкращі перспективи для розширення експорту мають м'ясо та істівні субпродукти, молоко та молочні продукти, жири та олії тваринного або рослинного походження; какао та продукти з нього; готові продукти із зерна, продукти переробки овочів, алкогольні і безалкогольні напої.

2. Потенціал щорічного нарощування обсягів експорту мороженого м'яса птиці в країні ЄСП становить 146 тис. т. Це дозволить протягом трьох років за сприятливих умов торгівлі претендувати на частку ринку країн ЄСП, що відповідає обсягу встановленої ними на сьогодні імпоротної тарифної квоти. Поточна квота МС на морожену яловичину у 36 разів перевищує обсяги її виробництва м'ясопереробними підприємствами України, а квота на імпорт свинини втричі перевищує поточні обсяги її виробництва в Україні, отже за умови відсутності нетарифних обмежень потенціал експорту яловичини та свинини в країні ЄСП обмежений лише можливостями вітчизняного виробництва.

3. Обмеження експорту сирів у РФ призведе до прямих збитків експортерів і до погіршення зовнішньоторговельного балансу у торгівлі молочними продуктами. Кожний місяць заборони на ввезення сирів вітчизняного виробництва на територію РФ означатиме втрату 26 млн дол. США експортної виручки, частина з яких може бути компенсована за рахунок експорту інших молочних продуктів – сухого молока і вершкового масла.

4. Заборона на експорт сирів в РФ загрожує банкрутством молокопереробним підприємствам із відповідними негативними соціальними наслідками для зайнятих на цих підприємствах і їх сімей. Підприємства не зможуть підтримувати обсяги виробництва сирів при орієнтації збуту виключно на внутрішній споживчий ринок, навіть якщо витіснять із нього імпорту продукцію. Із кожних 100 тонн виробленого в Україні жирного сиру 43 т експортувалося (за даними 2011 р.), на той час як частка імпортованих сирів на внутрішньому ринку не перевищує 5%. Більше того, кожні 38 т вироблених жирних сирів експортуються саме у Російську Федерацію.

5. Заборона на експорт сирів у РФ призвела до зниження закупівельних цін на молочну сировину на третину, наслідком чого може бути зменшення або взагалі втрата доходів сільських домогосподарств від продажу молочної сировини, скорочення поголів'я молочних корів у господарствах населення. Зниження закупівельних цін на молоко створює загрозу для розвитку великотварного молочного скотарства, збільшення строків окупності інвестиційних проектів із будівництва молочних ком-

плексів та зниження інвестиційної привабливості молочної галузі. Під загрозою може опинитися реалізація національного проекту відродження скотарства.

6. Для подолання наслідків конфлікту українські виробники сирів постануть перед завданням провести інформаційну кампанію та застосувати інші ефективні у таких випадках маркетингові стратегії задля відновлення своєї репутації на ринку Російської Федерації. Більше того, з огляду на масштаби конфлікту в межах світового ринку сиру (Росія є найбільшим імпортером сиру, а Україна входить у четвірку найбільших експортерів), інформаційна кампанія не повинна обмежуватися тільки територією Російської Федерації. Якби РФ вже офіційно стала членом СОТ, було б доцільно спрямувати запит в Орган врегулювання суперечок СОТ щодо невідповідності цієї заборони деяким положенням Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів (використання відповідних норм як бар'єрів у торгівлі). Хоча тривалість розслідування суперечок в СОТ досить значна (розгляд аналогічних суперечок триває приблизно 1,5 року із часу подання запиту до затвердження звіту експертної групи), позитивне вирішення суперечки в СОТ сприяло би покращанню іміджу української молочної продукції на світових ринках.

7. Для зниження ризиків повторення конфлікту молочної галузь постає перед необхідністю диверсифікації експорту молочних продуктів – як географічної, так і товарної. Незважаючи на складність і довготривалість процедур включення окремих продуктів до переліку дозволених для експорту в ЄС та атестації окремих підприємств, ці процедури необхідно розпочати. Але найбільш перспективними ринками є ринки країн Африки. За світовими прогнозами [5], до 2020 р. місткість імпортного сегменту ринку сирів країн Африки утричі перевищить місткість відповідного ринку РФ, тому пристосування виробництва сирів до особливостей африканського ринку, хоча і потребує витрат на технологічну перебудову окремих виробничих ліній, стратегічно виправдане.

8. Загальні втрати торговельного балансу від припинення експорту карамелі та інших кондитерських виробів в країни СЕП, на які було введено додаткове мито, можна оцінити у 15,6 млн дол. США у 2011 р. Чинниками, що пом'якшують шок, спричинений введеними обмеженнями на імпорт карамелі країнами СЕП, є диверсифікована географічна структура експорту і інвестиції в РФ. Постійна присутність українських кондитерських компаній на ринках РФ є важливим чинником, що сприятиме швидкому поверненню на ринки країн СЕП.

Список використаних джерел

1. Івантер В.В., Гесць В.М. та ін. Експертна оцінка можливих макроекономічних ефектів економічного співробітництва України з країнами Єдиного економічного простору // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 4. – С. 9–26.
2. Система світової торгівлі ГАТТ/СОТ у документах. – К. : УАЗТ, 2000. – С. 437–439.
3. Report of the Working Party on the Accession of the Russian Federation. WT/ACC/RUS/70/Add.1 17 November 2011 р. 440 [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.wto.org>>.
4. Оптовая торговля и товарные рынки. Росстат [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite>>.
5. FAPRI-ISU 2011 World Agricultural Outlook [Електронний ресурс]. – Доступний з : <<http://www.fapri.iastate.edu/outlook/2011>>.

*Надійшла в редакцію
15.02.2012 р.*